

ڈاکٹر یوسف بخاری

ڈاکٹر یوسف بخاری 29 اپریل 1940ء نوں سید محمد یاسین بخاری دے گھر رنگوارہ بارہ مولا (کشمیر) وچ پیدا ہوئے۔ مذہبی تعلیم سینٹ جوزف بائی سکول بارہ مولا (کشمیر) توں حاصل کیتی۔ ایم اے اردو تے ایم اے انگریزی دے امتحان پاس کرن توں بعد کجھ عرصہ بلوچستان دے مختلف کالجوں تے یونیورسٹی وچ پڑھاندے رہے۔ پنج ورہے تیکر گورنمنٹ کالج خاران دے پرنسپل وی رہے۔ "کشمیری اور اردو زبان کا تقابلی مطالعہ" دے عنوان ہيٹھ تحقیقی مقالہ لکھ کے پنجاب یونیورسٹی توں پی ایچ ڈی دی ڈگری حاصل کیتی۔

ڈاکٹر یوسف بخاری نوں ایہہ اعزاز حاصل اے کہ پنجاب یونیورسٹی وچ کشمیری زبان تے ادب دی ابتداء ایہناں دے ہتھوں ہوئی۔ اردو، انگریزی، پنجابی تے کشمیری زبانوں وچ لکھدے نہیں۔ بھانویں اوہناں دامن اپنڈ مضمون کشمیریات اے فیروہی پنجابی زبان تے پنجابی رہتل نال اوہناں دی آنرٹ محبت دا اندازہ ایتھوں لایا جاسکدا اے کہ کشمیریات بارے پنجابی وچ وی لکھدے نہیں، زبان عام فہم تے رواں استعمال کر دے نہیں جیہدے وچ تحقیقی تے علمی رنگ نمایاں ہوندا اے۔ اج کل پنجاب یونیورسٹی وچ شعبہ کشمیریات دے سربراہ نہیں۔ ہُن تک ایہناں دیاں ایہہ کتاباں چھپ چکیاں نہیں۔ 'کشمیری اردو کا تقابلی مطالعہ' مقالات 'عالم تصوف اور کشمیر'، 'کاشترکتھا اور کشمیری لسانیات'، 'کاشترگرامر اور کشمیری سیکھیں' 'سون رسول پاک (سیرت)'، 'کاشترشاعری'، 'صوفیائے کشمیر'، 'کشمیر نامہ'۔

حب خاتون

کشمیر دی وادی جس نون جنت نظیر وی آکھیا جاندا اے۔ ایہہ دنیا دیاں حسین ترین وادیاں وچ شمار ہوندی اے۔ ایٹھے ون سوتے رکھاں نے بہار لائی ہوئی اے۔ رنگ برنگے پھلاں تے پھلاں دے رنگاں تے مہکاں نال وادی دا حسن تے جمال ہو روی ودھ جاندا اے۔ گل کیہ قدرت دیاں ان گنت رعنائیاں ایس خطے دیاں انمول ٹومباں نیں۔ ایس دے نال نال ایہہ دھرتی علم، فضل، ادب تے ثقافت دی دولت نال وی مالا مال اے۔ ایس مردم خیز وادی وچوں ویلے ویلے نال عظیم دانشور، شاعر تے ادیب جنم لیندے رہے تے کشمیر دے وسنیکاں دے دلاں ذہناں تے روحاں نون اپنے علم دی روشنی نال منور کر دے رہے۔ ایٹھوں دی شاعری وچ جتھے ایس مٹی دی مہک تے رنگ رچے ہوئے نیں۔ اوٹھے امی کشمیر دی سیاسی، سماجی تے معاشی تاریخ دے دی بے شمار باب موجود نیں۔ ایہناں شاعراں وچوں کئی شاعر جیسے گزڑے نیں جہناں دی شاعری وچ جتھے کشمیر دا حسن تے جمال موجود اے اوٹھے امی کشمیر دا لوک رنگ دی جھلکا اے تے ایہہ سارا کجھ کشمیر دی کھاسکی شاعری دا انمول خزانہ نیں۔

حب خاتون کشمیر وادی دی اک اجیہی شاعرہ اے جینے اپنی شاعری وچ کشمیر دی ثقافتی، سماجی تے معاشی صورتحال نون بڑی خوبصورتی تے پوریاں فنی نزاکتاں نال پیش کیتا اے۔ اوہدے گیت کشمیر دے وسنیکاں دے دلاں دی دھڑکن بن کے پوری وادی وچ گونج رہے نیں۔ انسانی حیاتی داکوئی وی موقع ہووے، خوشی ہووے یا غمی، حب خاتون دے گیت ضرور کشمیر داسیاں دے جتھاں اُتے سر کن لگ پیندے نیں۔

سگوں ہن تے ایہہ گیت لوک گیتاں دی طرحاں کشمیریاں دی رت دا حصہ بن گئے نیں۔
 حبہ خاتون دی تاریخ پیدائش کسے تذکرے یاں کسے تاریخ وچ حتمی نہیں
 ملدی عام طور تے ایہہ قیاس کیتا جاندا اے کہ اوہ 52-1541ء دے دوران چندہار
 نامی پنڈ وچ اک درمیانے طبقے دے کاشتکار خاندان وچ پیدا ہوئی۔ ایہہ پنڈ جس
 نوں ژرنہ ہادی اکھیا جاندا اے۔ پامپوریاں (پانپور) قبضے توں لگ بھگ دوکواں
 اُتے آباد اے تے زعفران دی کاشت تے پیداوار دے حوالے نال پوری دنیا وچ
 مشہور اے۔ ایس پنڈ دا فاصلہ سرینگر توں تقریباً دس میل بن دا اے۔

حبہ خاتون دا اصل ناں "زون" سی۔ "زون" کشمیری زبان وچ چن نوں اکھدے
 نیں۔ حبہ خاتون بارے آکھیا جاندا اے کہ اللہ تعالیٰ نے اوہنوں حسن تے جمال وافر
 مقدار وچ بخشیا سی (حبہ خاتون) نے مذہبی تعلیم تے قرآن پاک اپنے پنڈ دے
 مولوی صاحب کولوں پڑھیا۔ ایس توں وکھ فارسی دیاں مشہور کتاباں "گلستان" تے
 "بوستان" نوں دی پچپن وچ پڑھ لیا سی۔ ایہدے نال نال اوہ روزمرہ دے مکالمے
 وچ اپنی والدہ دا ہتھ وڈاندی سی تے زعفران دے کھیتاں وچ وی کم کردی سی۔
 حبہ خاتون نکیاں ہوندیاں توں ای بڑی حساس طبیعت دی مالک سی۔ جوان ہونیاں ہی
 اوہدے ماں پیٹوںے اوہدا ویاہ اک اکھڑ تے جاہل کسان عزیز لون نال کردتا۔ جیہڑا بڑا
 خشک مزاج تے بددماغ وی سی۔ حبہ خاتون نال اوہدا سلوک بڑا بھیڑا سی تے اوہدی
 ماں یعنی حبہ خاتون دی سس وی بڑی چالاک تیز مزاج تے اک لڑاکی طبیعت دی مالک
 سی۔ دوواں نے بل کے حبہ خاتون دی حیاتی دوزخ بنا دی۔ ایس دے باوجود
 اوہنے کوئی شکوہ زبان اُتے نہ لیاندا۔ کیوں جے اوہ صبر دی پتلی تے وفادار خاتون سی۔
 اللہ تعالیٰ تے اوہنوں شاعری دا ملکہ بخشیا ہو یا سی۔ اوہدے اُتے الزام ایہہ لایا گیا کہ
 اوہ شاعری کردی اے تے ایسے الزام پاروں اوہدے خاندانے اوہنوں طلاق دے

دتی۔ سوہرے گھر ادب دے اُتے کئے کو ظلم ہوئے۔ ادب دیکھ کر حبیہ خاتون دی شاعری
وج نظر آؤندا اے۔

ہُن زون (حبیہ خاتون) بھانویں اپنے پیکے گھر اپنے بچپن دیاں سہیلیاں نال
ظاہری طور تے خوش نظر آؤندی سی پر ادب دی روح اندر اپنے سوہرے گھر گزارے
دناں دی یاد دوسی ہوئی سی تے سس دے ظلماں تے نفرتاں دے زخم دی اچھے
تازہ سن۔ اک دیہاڑے خوشگوار موسم وج اوہ اپنے زعفران دے کھیتاں وج کم
کر رہی سی نالے گزریاں دناں دی یاد نوں شعر دے روپ وج گنگنا رہی سی۔ جیہدا
ترجمہ ایس طرحاں اے :

”سوہریاں دے نال میری بن دی نہیں اے میرے ماپٹیو میرا کوئی بند و بست کرو“
اتفاق نال عین اوسے ویلے اوس عہد دے سلطان یوسف شاہ چک دا
اوتھوں گزر ہویا۔ اوہ شکار کھیڈن ایس علاقے وج آیا سی۔ ادہنوں جدوں حبیہ خاتون
دی دکھ درد تے کرب وج ڈہی پڑتا تھی آواز سنی جیہڑی فضاواں داسینہ چیر دی ہوئی دُور
دُور تیکر گونج رہی سی تے ایہہ پُر کیف تے سوز دار آواز سلطان یوسف چک دے کتاں
وج رَس گھول گئی۔ اوہ بے اختیار ایس آواز وں کچھدا چلا آیا۔ ایس ملاقات دے بعد
ادب حبیہ خاتون نال نکاح ہو گیا تے انج حبیہ خاتون کشمیر دے سلطان دی ملکہ بن گئی۔

یوسف شاہ چک آپوں شاعری، اوہ شاعران ادیبان عالماں تے موسیقاراں
دی بڑی قدر کرداسی، اوہ حبیہ خاتون دی شاعری تے پاکباز شخصیت دا دیوانہ سی۔
ایس لئی ہمیش ادہنوں اپنے نال رکھدا۔ جدوں اوہ شکار کرن یا سیر لئی باہر جاندے تے
حبیہ خاتون ادب دے نال ہوندی سی۔ جس ویلے سلطان شاہ چک کشمیر دا حاکم سی اوس
سمتے ہندوستان اُتے مغل شہنشاہ جلال الدین اکبر دی حکومت سی۔ اکبر تے سلطان شاہ چک
دے تعلقات آپس وج کشیدہ سن جیہدی وجہ نال اکبر نے یوسف شاہ چک نوں قید

کر کے کشمیر نوں اپنی حکومت وچ شامل کر لیا تے ایج حبه خاتون نوں اک واری فیر ہر دے سائیں دی جدائی دے صدے سنے پے گئے۔ حبه خاتون نے ایس دوران جیہڑی شاعری کیتی اوہ ہجرتے وچھوڑے دے کرب نال اوہدی بہترین شاعری لے باوہے اک شعر و ترجمہ ایس طرحاں لے۔

”توں میتھوں دُور رُس کے چلا گیا ایس، اوہ پھلاں دے دیوانیا محبوبا“
 اخیر جدوں یوسف شاہ دی قیدی ہو گئی، حبه خاتون پیکے آگئی تے اوہتھے ای 1604ء وچ وفات پائی۔ کہندے نیں کہ اوہنوں اتھوا وچ دفن کیتا گیا۔ اتھوا دی اک مسیت حبه خاتون دے نال نال منسوب اے۔ ایس توں دکھ سرینگر داجہ کلل (پُل) تے گریس وچ اک چوٹی تے چشمہ دی اوہدے نال نال منسوب نیں۔ پر نویں تحقیق موجب حبه خاتون تے اوہدے جلا وطن خاندن یوسف شاہ چک دیاں قبریں صوبہ بہار دے اک پنڈ ”میسوک“ وچ نیں۔

حبه خاتون کشمیری زبان دی اک بے مثال شاعرہ سی۔ ایہدے نال اوہ موسیقی دے فن وچ وی ماہر سی۔ کشمیری زبان ادب تے ثقافت دے میدان وچ اوہنوں کلاسیک دادر جہ حاصل اے۔ حبه خاتون دی شاعری دا مجموعہ ”کلام حبه خاتون“ دے عنوان نال غلام محمد نور محمد کتب فروش سرینگر نے شائع کیتا اے۔ سرینگر ریڈیو تے ٹیلی ویژن توں اوہدا کلام نشر ہوندا رہندا اے۔ اوہدی غزل نوں کشمیری غزل دامیل پتھر گنیا جاندا اے۔ حبه خاتون دی شاعری توں پہلاں کشمیری شاعری وچ صرف تصوف دی روایت ای پردھان سی۔ حبه خاتون نے رومانی شاعری دی بنیاد رکھی تے ایرانی طرز وچ غزل اکھن دی روایت دی دی بانی بنی۔ اوس نے کشمیری زبان نوں بڑے سلیقے نال ورتیا اے تے اوہدی شاعری وچ دیہاتی زندگی دے جھلکارے دی بڑے خوبصورت انداز وچ نظر آؤندے نیں۔ اوہدی شاعری وچ ایناں عوامی پن اے کہ

ارج وی پنڈاں تھانواں وچ عورتاں، مرداں، پچیاں تے بڈھیاں نوں اوہدے بے شمار شعر زبانی یاد نہیں۔ خاص طور تے دیاہ شادی دے موقعیاں اُتے کشمیری کڑیاں اوہدے گیت گاؤندیاں نہیں تے ادہدی شاعری نوں کشمیری روانوی شاعری داسر چہترہ سمجھیا جاندا اے۔ کشمیر دے لوک ادہنون ملکہ نور جہاں دے ناں ناں یاد کر دے نہیں۔ ادہدی شاعری تے شخصیت وچ کشمیر داحسن جمال جھکدا اے تے شاعری وچ زعفران دی مہک رچی ہوئی اے جیہڑی کشمیر دے لوکاں دے دلاں دماغاں نوں ہر ویلے مہکائی رکھدی اے۔ جبہ فاتون دی شاعری دے کجھ نمونے پیش کیتے جانداے نیں:

1۔ میرے دل دیا مالکا آجا، اسیں دل کے یاسمین دے پھل چُنیئے، پرکدے مرن والے وی پچھا منہ پر تے نیں۔ میں تیری اڈیک وچ بیٹھی آں تے تیریاں سدھراں وچ حیات آں۔ آمیرے پیاریا آجا۔ اسیں دل باغ وچ کٹھے پھل چُنیئے، توں رُس گیا ایں۔ میریاں اکھاں توں دُور مسیتھوں دچھڑ گیا ایں۔ اے میرے پھلاں دے چاہون والیا آ اسیں دل کے کنول دے پھل چُنیئے۔

2۔ کسم تے سنبل دے پھلاں دیاں کونپلاں نکل آیاں نیں تے میریاں آساں دیاں کلیاں اندرا می اندر کلا گئیاں نیں۔ گئی جوانی کدوں پرندی اے جیہڑی تیر دی طرحاں نکل گئی اے۔ میری حیاتی دے رکھاں وچ چاہت دے بھانڈ پڑھے نیں۔ باغاں وچ بہا رآئی اے پر مینوں کہیے۔

بھرفرق دے دچھوڑے نے جدوں شدت اختیار کیتی تے اوہ مجاز توں حقیقت دل سفر کر کے ایس طرحاں ظاہر ہویا۔

3۔ عشق دی آگ نے میرے اندر لہو لادے۔ جہنناں مینوں ساڑ مکا یا اے۔ اوہنے مینوں اُلفت دے تپدے تندور وچ پا دتا اے تاں جے میں سڑکے سواہ ہو جاواں۔ محبت وچ میں برف دا گوں گچھل گئی آں تے اوہنے مینوں طوفان دے

وس پادِتا اے۔ لوکیں روزے رکھ رہے ہیں، عاشق عید مناؤں دیاں
تیا ریاں وچ رچھے ہوئے نیں پر میں اپنے مالک دی محبت وچ غرق آں۔

(کشمیری ادب کی مختصر تاریخ۔ دختران ہند)

